

Kiállítási megnyitó beszéd

(Elhangzott 1955. július 3-án, Apáti Abkarovics Béla festőművésznek — Czóbel Béla unokaöccsének — kiállításán, a szentendrei Ferenczy Károly Múzeumban. A rövid szöveg mintegy foglalata Czóbel Béla művészetszemléletének.)

Fölkértek, hogy nyissam meg Apáti Abkarovics Béla festőművész kiállítását. Nem szeretek a nyilvánosság előtt szerepelni, de elvállaltam, mert tudom, hogy mennyire küzdelmes valami a művész élete. (Azt a küzdelmet értem, amely a művész és az előtte elterülő természet között van, és nem az anyagiakat...)

Ezen a kiállításon megtaláljuk a mesterség szeretetét, az őszinteséget és a szerénységet. Apáti Abkarovics munkáitól távol áll a szolgaiasság, amely aláveti magát valamely előírt irányzatnak. Ha műveiben talán nem találjuk meg azt a szabadságot, amellyel a francia művészet a XIX. században és a XX. század első felében annyira meggazdagította az emberi szellemet, ez annak az elzárkózottságának tulajdonítható, amelyre Abkarovics Bélát életkörülményei rákényszerítették. Ez az ő sajnálatos egyéni esete; káros lenne azonban, ha ez a lehetőség egy egész generációtól lenne megtagadva...

Ami minket, festőket irányíthat, az a Louvre (úgy értem: a régi és a már klasszikussá vált modern mesterek...), másrészt pedig a természet misztikuma. A technicolor-photographia hatása alatti képek — amelyeknek a természethez csak látszólag van közük — nem lehetnek az eszményképeink. Ez ellen a zsáner-festészet ellen, amely a múlt század kispolgárainak igényeit elégítette ki, reagáltak az impresszionisták, akik ma már — mint klasszikusok — a Louvre-ban foglalják el helyüket.

A művészetet — amelynek lényege magasabb szellemi eredetű — emberi hatalom nem irányíthatja. Egy felsőbb hatalom vezeti a művészt, s ez ad neki alkotó erőt. Csak azok, akik a földi hiúságok mulandóságát fölismerik, juthatnak tartós életű művek alkotásához.

MAKAY GUSZTÁV

KORSZERŰTLEN GONDOLATOK A LÍRÁRÓL*

Egy nyáreleji napon kedves meglepetést tett íróasztalomra a posta: Tűz Tamásnak, 1957 óta külföldön élő, fiatalkori költőbarátomnak Kanadában megjelent könyvét. A kötet és szerzőjének arcképe a borítólapon belső szélzetén jólesően idézte föl bennem egykori irodalmi kritikusként, amikor bírálatot írtam Tűz Tamás első (éppen a *Vigilia* kiadásában megjelent) verseskötetéről. Ennek már a címe is jellemző volt a fiatal papköltőre: *Tiszta arannyal...* „A mondanivaló finom aranya és a kifejezés átlátszó, dallamos tisztasága jellemzik Tűz Tamás első kötetének meglepően érett verseit — hangzott a bírálat —. Szinte veszedelmesen könnyed ritmusérzék dallamosítja verseit, a magyaros és az időmértékes verselésben egyaránt. Legtöbb verse egy-egy finom «moment musical»”.

*Tűz Tamás: *Angyal mondd ki csak félig* (Amerikai Magyar Írók, 1974)

Azért idéztem éppen ezt a versművészt idéző részletet, mert azóta hosszú és dús eseményű évtizedek teltek el, és Tűz Tamás is, akit 1945 után a *Mártír írók Antológiája*, szerencsére, tévesen parentált el a történelmi viharok áldozatai között, nagy utat járt meg írói fejlődésében. Új könyve már műfajában is szokatlan: első fele irodalmi és művészettörténeti tanulmányokat, a második verseket tartalmaz. A prózai rész maga is változatos. Van benne művészettörténeti ismertetés Michelangelóról, filmkritika az Amerikában készült Michelangelo-filmről, méltatás „a huszadik század egyik legmélyebb szelleméről”, Pierre Teilhard de Chardinról, irodalomtörténeti tanulmány a szerző kedvenc angol költőjéről, Dylan Thomasról, a hazai költők közül a Pécselt iskolázó Babitsról, a négy korabeli papköltőről, Harsányi Lajosról, Sík Sándorról, Mécs Lászlóról és Pusztai Sándorról, aztán Weöres Sándorról, akit „formalista-absztrakt” költőként „az Ezüstkor álomlovagjai” közé számít Rónay Györggyel és Jékely Zoltánnal együtt, majd egy külön tanulmányban — találó metaforával — „teremtő kaméleonnak” nevez, Toldalagi Pálról, erről „az oly ritkán emlegetett, kiváló magyar tollforgatóról”, Csorba Győzőről, akit (kissé egyoldalúan) „korunk legjellemzőbb lelkiállapota: az *Angst*, a szorongás költőjének” lát, s Csánád Bélának húsz év válogatott költői termését összegyűjtő kötetéről. Már a névsorból is kitűnik, hogy Tűz Tamás — finom hiány-pótlással — főként azoknak a költőknek szentel figyelmet, akiket manapság kevesebbet emlegetnek. Számunkra ezeknél is érdekesebbek azok a portrék, amelyekben a mai külföldi magyar költészet képviselői közül mutat be néhányat: a merész formanyelvű Kemenes-Gélin Lászlót, a Párizsban élő Forrai Esztert, akinél „alig van könnyebben meghatározható költő: Egy szoba, egy férfi” (121. l.), az „egyszerre vizuális és auditív, érzéki és filozofikus” Sz. Kanyó Leonát, Szitnyai Zoltánt, aki még a *Nyugat* első nemzedékével indult — így lehet „az évszázad szemtanúja” —, Nehéz Ferencet, a csallóközi származású, Los Angeles-i vasmunkás-író, — s végül önmagát, a győri születésű, városzéli kisgyereket, aki az emigrációba is magával vitte később a szülőváros patinás történelmi múltját, családi és egyéni emlékeit, meg a kanadai lelkész-költőt, aki „nemcsak az Isten szolgája, hanem a múzsáké is; nemcsak az igazság és a jóság papja, hanem a szépségé is” (144. l.), és aki nemes irigységgel olvassa hazai költőtársának 3200 példányban kiadott verseskötetét, mert ő maga „nyakig úszik a szabadságban, de a saját költségen kiadott 500 példány évekig ott tornyosodik lakásában eladatlanul” (105. l.).

Ezek a prózai írások, amelyek javarészt külföldi folyóiratok számára készültek, pontos és tájékozott kalauznak mutatják be Tűz Tamást. Nem egy közülük mini-tanulmány, szinte médailleson-portré, de hiteles és pontos, mint régi korok miniatúrfestőinek parányi arcképei, elevenen megrajzolt vonásokkal. Költői esszéiben harmonikus egységben jelenik meg az alkotó ember, a maga élettrajzi adataival, a kor, a maga történeti tényezőivel és hatásaival, a költői mű tartalma és formája. A legnemesebb értelemben összefoglaló és ismeretterjesztő jellegű tanulmányok. Mintha egy láthatatlan közönségnek mutatná be modelljeit élőszóban, pontos hovatarozási megjelölésekkel, szerény, puritánságukban is magvas és helytálló megállapításokkal. Tájékozottsága imponáló. Nem szakadt el a hazai kultúrától, ismeri, figyelemmel kíséri az itthoni irodalmi élet eseményeit, tanulmányírói láthatára Petőfitől és Aranytól Nagy Lászlóig, Simon Istvánig és Juhász Ferencig, a nyugatosoktól Radnóti és József Attilán keresztül Illyés Gyuláig, Baudelaire-től, Rimbaud-tól és Flaubert-től Apollinaire-en, Jammes-on, Péguy-n, Claudéon és Valéryn át Camus-ig, Whitmantól Hemingway-ig terjed, művészettörténeti kultúrájáról nem is szólva, Michelangelótól Picassón keresztül Csontváryig. S közben mindenütt — kedvesen, szervesen beillesztve — szubjektív hazai emlékek tájakról, barátokról, élettrajzi eseményekről. Írásaiban semmi elfogultság sincs a mai Magyarországgal szemben. Sőt: fájjalja, ha a mai magyar képzőművészetről kedvezőtlenül írnak külföldön, viszont az amerikai kultúra javára sem elfogult: „Amerikában... az üzletnek és a pénznek még a filmnél is erősebb hagyományai vannak, s kultusza szinte vallási méreteket ölt” (20. l.).

A kötet prózai része azonban nemcsak önmagában érdekes és értékes, hanem azért is, mert mintegy értelmező bevezetés Tűz Tamás saját verseihez. Ezt — tudatos költőként — ő maga is vállalja: könyvének „Közbenső szó” című fejezetében írja: „A prózai részben főként költők művei kerülnek vizsgálódásaim lencséje alá, s ez a művelet nemcsak az elemzett alanyokat, de az elemző toll-

forogatót is leleplezi. Amikor mások műhelytitkait leleplezem, magamból is feltárok egy darabot... A prózai rész segítséget nyújt az olvasónak a verses rész esztétikai fölméréséhez és értelmi-érzelmi befogadásához" (152. l.). Így például az ő költészetéhez a már említett angol költőről, Dylan Thomásról szóló tanulmány adja meg a kulcsot, aki „lélektani erőforrásait beleönti a hang, a mondat és a metafora összjátékába, a nyelvi lehetőségek merész kihasználásába” (43. l.). Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a prózai rész csak elvi vonatkozásaiban — a szerző költői vonzalmi és a költészetéről vallott ars poetica szempontjából — rokon a verses résszel: stílusában nem! A prózaíró és a költő Tűz Tamás stílusa között sajátosságok kettősség áll fenn. Míg költői stílusa — újabb verseiben — merészen áttételes, „szürrealista”, addig prózája közvetlenségében és oldottságában is tiszta, racionálisan világos, „realista”. Szereti a plasztikus metaforákat, de kerül a szóvirágokat. Prózájában éppenséggel a világos egyszerűség uralkodik. Egy helyütt idézi Rónay Györgynek Illyés Gyula prózájáról írt jellemzését, amelynek megállapításait ő Rónay stílusára is érvényeseknek tartja. Mi most hozzátesszük: ezek a megállapítások az ő prózájára is jellemzőek. Íme, az idézet: „Próza, mely úgy szép, hogy nem akar »szép« lenni. Nincsenek rajta díszek. Nincsenek benne úgynevezett mutatványok — s mégis kifejező, pontos és tárgyyszerű” (91. l.). Tűz Tamás is plasztikusan elemez költőket, verseket, az élveboncolás vagy az esszéírói szépelgés minden szándéka nélkül.

S a saját versei? — Nos, a kötet versei is tulajdonképpen két, meglehetősen szétváló csoportra oszlanak. A „Kiadatlan versek (1941—1966)” két tucat darabja még a kísérletezések, a hangpróbálgatások nyomait jelzik. Fölsejlik bennük a *Tiszta arannyal* fiatal „angyali költője” (csak a 14 soros *Arckép halavány színekkel* jelzőn, melléknevein kell végigfutni: *halavány, tikkadt, félenk, csüggedt, méla, halvány, fekete, illatos, árva, barna, lány, szép, gyenge*), de van köztük népi egyszerűségű dal (*Friss kenyér*), hagyományos műforma (*Kyrie, A teljesség vágya: szonettek*), tipikus zenei futamok (négy sor a *Hajnali miséből*: „Még csillag ül az ágon, / még lopva fut a lábnyom. / Egy-egy kutya ha vakkant, / fálnak szalad a vak hang...”), a nyugatos költők hatását sejtető versek és már írásjeltelen, tagolatlan, a szabad versebe hajló verszövegek, József Attila képalkotására emlékeztető asszociációkkal (*Kései glória*), egészen a már legújabb versek felé mutató, a modern természettudományos világkép szókincsét programszerűen felhasználó művekig. (Az *Oceanográfia* első sorai: „Fátyolsuhogás uszonyokkal a gondolkodó fémek / sztoikus közegében hal-hatóságurú kételkedéssel / a hinaras bölcsesség búvóhelyein / nyugodtan kidőlhet a sorból az irtalomban / bízó közéleti hős ha deres hajnalokat jelent / a meteorológiai állomás...” (178. l.).

Az utóbbi típusú versek már átvezetnek a kötet legjellemzőbb ciklusába, az 1973-as évszámot hordozó *Angyal mondd ki csak félig 27* számozott mozaikjába, amelyet még közel 30 önálló vers követ a kötetben, az 1972—73-as évek terméséből. Ezek a versek a régiebb Tűz Tamás-versekhez képest egy egészen új költőt mutatnak be nekünk. Úgy gondolom, nem sokszor fordult elő a világköltészetben, hogy egy költő hosszú évtizedek után egyszerre hangot vált, megújodik, olyan irányban, amely felé legfeljebb potenciális energiák sejlettek régiebb lírájában. (Tűz Tamás már a 30-as, 40-es évekre visszamutatón „klerikális-szürrealista költőként” idézi önmagát.) A színváltozás lényege az, hogy a tematikus lírától átpártol — s a tőle megszokott tehetséggel! — a korszerűnek érzett, legmaibb költészet szabad kép- és szóasszociációkon alapuló versépítkezéséhez. Egyik prózai vallomásában ő maga jellemzi költészetét: „Verseimnek általában nincs alap gondolata. Énekelek vagy dűnnyögök, zsörtölődöm vagy bohóckodom, sírok vagy nevetek, sokszor magam se tudom, hogy min...” (*A kulisszák mögött*). Egy költőnek, aki így jellemzi saját verseit, nem szabad zokon vennie, ha egy emigráns irodalmi lexikon azt írja róla, hogy „fölhagyott »a szív és lélek költészetével«, s újabban érthetetlen szavakat halmoz verseiben”. Az „érthetetlen szavak”, persze, igazságtalan túlzás; de mivé válik a vers, ha kihull belőle az átvehető, követhető, befogadható értelmi vagy érzelmi vagy hangulati mondanivaló kohéziója? Adott esetben — mint nemegyszer Tűz Tamásnál is — a meglepően újszerű, megkapóan szép részletképek öncélú, színes, csillogó mozaikjává vagy szuggesztív melódiafoszlányok fülbízsergető kábulatává. Ám az olvasó akárhogy forogtja, keveri értelmi, érzelmi és hangulati világának kaleidoszkópjában a ragyogó gyémántszilánkokat, hiába „dűnnyögi, dúdolja utána” a vers sorait (ahogy Tűz Tamás kívánja): a költő világból nem rezdül át a vers

a maga világába, hasztalan próbál behatolni valóságos értelmébe (amely korántsem mindig *logikai, intellektuális* tartalom, hanem érzelmi, hangulati vagy egyszerűen életérzés-jellegű is lehet, egy pillanatnyi élethelyzet vagy lelkiállapot nemegyszer elvont kifejezése). A vers tehát még az értelmes, rezonálásra képes ember számára is elveszti elsőrendű hivatását, szerepét: *kommunikációs jellegét*. A költészet is *jelrendszer*. Az újfajta szürrealista versben azonban a jel (a szavak és a képek) többé nem képes közvetíteni *adekvátan* a mondanivalót.

Igen rosszul esik, hogy a mai líra problémájának fölvetésére éppen Tűz Tamásnak, kedvelt fiatalkori költőmnak könyvét kell ürügyül felhasználnom. Egyfelől azonban éppen nála lehet megfigyelni a kétféle líratípus ritka találkozását. Másfelől az ő már eddig is jelentős költői életművét mindenképpen csak gazdagíthatja, még izgalmasabbá teheti ez a gyökeres megújulás, amilyenre csak egy nagyon tehetséges költő képes. Az ő régi költői fegyelme még uralkodni tud a legtöbb szürrealista versen, úgyhogy kisejlik belőlük a kifejezni szándékolt mondanivaló. A részletszépségek pedig még akkor is elbűvölnek, ha a vers egységes mondanivalója problematikus. Hogy csak egyetlen verséből (*Higgadt fejjel*) idézzünk néhány remek képet:

...nem szeretném eldobni még
ezt a frissen vasalt világot...

...mezitláb járok az aranyfedelű mezőkön
s a rigók fütyjét lelkembe göngyölítem...

...egy zselnice-ágon zátonyra fut
a hold szökevény hajója...

...szeretném kitapintani a boldogság szerkezetét...

S még egy idézet egy másik versből:

A számokkal rendszeresen baj van
Négyzetgyököt se tudnék vonni szívverésedből
s fogalmam sincs vajon szemed fénye
egyen vagy váltóáram...

(Boldogság)

A „legmaibbnak” tartott költészet problémájával mégis szembe kell nézni egyszer, két érdekből is: egyrészt magának a lírának úgynevezett „válsága” oldaláról, másrészt magának a költőnek a szempontjából.

A líra öntörvényi oldaláról az a kérdés: érvényes-e még ma is az az alapvető tétel, hogy az író végső elemzésben azért ír, hogy *mondjon, kifejezzon, közölgjön* valamit, amit az olvasó (vagy hallgató) valamelyik felfogó apparátusával *felfoghat, megérthet* (ha nem is az értelem síkján)? Vagyis fennáll-e még a líra kommunikációs szerepe? Más az, ha a zenész magában skálázik, vagy a saját gyönyörűségére, motoz hangszerén, ez valóban *magánügy*. És megint más az, ha zenéjével a közönség elé lép: ekkor *közvetítenie* kell valamit, ki kell fejeznie valamit. Így van a költő is, aki nyomtatáshoz jut, és igényt tart arra, hogy olvasók, rezonáljanak írásaira. Olvasói között természetesen akadhatnak botfülűek vagy lelki süketek is, de a kommunikálhatatlanság okai olykor nem az olvasóban, hanem a műben rejlenek. Nagyon jellemző, amit Tűz Tamás ír Weöres Sándor egyes verseiről: „Csak a költő tudhatja, mi rejlik képei mögött, ő is csak a látomás ideje alatt, vagy a vers megírása közben, másnap talán már ő is homályosan emlékszik az egészre...” (94. l.). S milyen beszédes saját, *Feleletképpen* című versének csak-azért-is vallomása:

Milyen megnyugtató a vers, miben már
nincs líra, csak rakosgatás
cukor, só, kávé, tea
(ki használja a szacharint?)
tématörédek, selypegő tizenhatodok
a ritmuson bádogmadarak ülnek
csörömpölő csalógányok
vonatok, sínek, kerekek, talpfák... (és így tovább)

Ha lemondunk a valamilyen síkon értelmes kommunikáció lehetőségéről, akkor nincs más alternatíva, mint hogy a mai szürrealista verseket egy szétzúrt, széthullt világkép, diszharmonikus kor vagy lélekhasadás dokumentumaként fogjuk fel. A századeleji avantgarde folytatása ez, — azzal a különbséggel, hogy az akkori avantgarde verseiben a merészen újszerű képek, asszociációk rendszerint levethetőek voltak az értelmi vagy az érzelmi tudat síkjára (gondoljunk Kassák szabadverseire vagy Apollinaire, sőt Aragon és Éluard költeményeire), vagy a *látzólag* összefüggéstelen képek és asszociációk halmaza végül is valami egységes „mondanivalóvá” szuggerálódott össze a vers végére érve. A legtöbb mai avantgarde vers széthull, szétporlik atomjaira, s az atomrészek csak egyedenként csillámlanak fel, menthetetlen széthullottságukban, — bár nemegyszer elismerésre méltó részletszépségekkel. Ha az ilyen versek élvezhetőek: csak úgy élvezhetőek, mint a kaleidoszkóp folyton változó mozaikképei vagy a mikroszkóp alá tett anyag mikrostrukturális, érdekes, izgalmas, nemegyszer csodásan színes látványai, amelyekről nem tudni, milyen szerves organizmusból nagyították ki. Öncélúan *elképiesedett*, eldologiasodott, dehumanizálódott költészet ez, mintha az épületet tartó szerkezeti elemek, vastraverzek, betontáblák, domborművek szándékosan lepleznék a szép geometriai formák mögött az épület tulajdonképpeni értelmét, az eleven életet, a meghitt otthont. *Túláságosan áttételes* költészet ez, amelyben legtöbbször még a címek, az írásjelek, a mondattagolás sem segítenek megfejteni a vers tulajdonképpeni értelmét: törmeléksorok, törmelékkepek kerülnek egymás mellé, vagy szétbogozhatatlan mondatfolyondárok gubancolódnak össze. Színes rongyszőnyegek, dekoratív ornamentika, leleményes képfantázia; a részletszépségek azonban nem kárpótolnak az *egész* értelmességének fogyatékoságaiért.

A probléma másik oldala a *költők* felé fordul. Tűz Tamás ezt írja önéletrajzi vallomásában: „Újat nehéz mondani a költészetben, legföljebb a régit új módon” (145. l.). Valószínű, hogy nála is és nem egy mai fiatal költőnkél is ez a kiindulási pontja annak a kényszerképzetnek, hogy mindenáron frappánsan újszerű formával hökkentessenek meg a konvencionális, megunt költői kellektár helyett. Mintha *kötelezőnek* tartanák az irracionális költészetet, mert egyedül ezt érzik korszerűnek. Tűz Tamás nem egy helyen elárulja, hogy az angolszász és amerikai költészetet tartja a legkorszerűbbnek. Az ő újabb verseinek olvasása közben is az az érzése az olvasónak, hogy a költő, aki *nem akar* konvencionális lenni, meglepő képzetkapcsolások mögé rejtje valóságos érzéseit. Ebből a szempontból találatát a kötet címe is: valóban, csak *félig kimondott* mondanivalók ezek; a mondanivaló másik felét, amelytől a logika síkján is átláthatóvá és felfoghatóvá válik a vers, az olvasónak kell megkeresnie. (Ilyen a kötet címét adó versciklus is.)

Az ilyen lírának akkor van igazi létalapja, ha *maguk a kifejezett érzések* is úgyszólván megfogalmazhatatlanok a logika síkján, csak törmelékkepek mozaikjával közvetíthető életérzések vagy lelkiállapotok. Ilyenekről van-e szó Tűz Tamás új lírájában is? — A fiatal Kemenes-Géfin László verseit lapozva mintha benne is feltolulnának a kételyek az irracionális versköltészetet illetően, de éppen ilyenkor lepleződik le, hogy az ilyenfajta költészetet érzi kötelezőnek a korszerűség szempontjából. „Kemenes-Géfin verseit olvasva — írja —, úgy érzem, eljött az idő, amikor minden jelzöt oda lehet ragasztani minden főnévhez...” Majd így folytatja: „Amikor kiváló római festőbarátomnak megemlítettem, hogy az ilyen módon megalkotott költeményben elkerülhetetlen a képzavar, értetlenül nézett rám, és méltatlankodva válaszolta: Éppen azért szép, új és meglepő! Lám, a képzavar is bevonult a modern költészet leghatásosabb eszközei közé! Mennél inkább túloz a költő, annál jobb...” S végül hozzáteszi: „A világért sem akarom mérsékelni vagy rábeszélni a költőt, hogy térjen meg, álljon a rendes versfaragók sorába”, — hiszen neki sem esett jól, amikor fiatal korában „rendes” versek írására ösztönözték. „Menjen csak a maga útján minden költő, s majd elvállik, mire viszi” (110. l.). S most vessük össze ezeket a sorokat Kemenes-Géfin Lászlónak *Tűz Tamásról* írt soraiival, amelyek kötetünk hátsó borítólapján olvashatók: „Tűz Tamás megújult költészetében nemcsak a hagyományos verseléssel hagyott fel, hanem még az »organikus versszerkesztésen« belül is a lehető legmesszebbre ment el. Nemzedéktársai közül egyedül ő kísérletezik magával a költészet nyelvével teljesen új, szokatlan irányokban...” Nem tudom ugyan pontosan, mit ért Kemenes-Géfin az „organikus versszerkesztésen”;

úgy gondolom, olyan versépítkezést, amelyben nem valami előre koncipiált, tudatos tema irányítja a vers kialakulását, hanem az egymás után felbukkanó, egymást indukáló részletkepek, kepek láncsorozatából, szabad asszociációjából alakul ki a vers, tehát a veraszöveg önmagát szervezi, helyesebben önmagától szerveződik. Így jutottunk el a *monotematikus* verseknek nálunk kb. a nyugatos költőkig bezáróan tartó uralmától a *politematikus* verstípusokon át a *tématlan versig*, amely csak képmotívumokból, széteső érzékelésekből, dallamfoszlányokból szövődik össze. „...fölbontom a szót / mint egy születésnap ajándékot / nem tudom mi van benne” — írja Tűz Tamás az *Alkimia* című versben. Kedvenc angol költőjéről, Dylan Thomásról pedig ezt írja: „Versei első olvasásra valóban iurcsának tünnek. De ugyanilyen furcsának találnánk, ha egy fa szólna hozzánk saját hangján” (40. l.). Csakhogy a fa nem ír verseket...

Elmondható-e, hogy Tűz Tamás ezekben az újszerű versekben találta meg igazi költő-önmagát? — Minden lehetséges. Költői metamorfózisának megvalósítása önmagában véve is költői bravúr, és újabb verseinek részletszépségei vitathatatlanok, sőt az is bizonyos, hogy nála sem mindegyik szürrealista vers „érthetetlen”! Lehet egyébként, hogy akkor is neki van igaza, amikor a költészet lényegét nem a megértésben látja. „Téves úton jár, aki mindig csak azt firtatja, miről, kiről szól a költemény, mi a tartalma. Ez a módszer helyes lehet egy derék elbeszélő vagy buzdító költemény elemzésekor, de nem egy bonyolult, modern versnél. Ki értette Dantét, Mallarmét, Rimbaud-t, ki érti ma Dylan Thomast, René Chart, Weöres Sándort, Juhász Ferencet? Ki tudja megfejteni az Énekek Énekét vagy a Titkos Jelenések Könyvét? A verset át kell élnünk, ha nem is értjük egészen, ahogy a világ szépségeit is élvezni tudjuk, habár kevés fogalmunk van lényegükről” (147. l.). A kérdés csak az, hogy „át lehet-e élni” egy verset, ha egyáltalában nem értjük? Abban viszont mindenképpen igazat kell adnunk Tűz Tamásnak, hogy a költő *azt és úgy* ír, ahogy akar, ahogy az ihlete diktálja. Az ő újabb verseiről is elmondhatnánk, amit ő Weöres Sándorról írt: „Minden szavát meg kell rágni, legalábbis időről időre megállni, egyik szavát a másikkal összevetni, aztán az egész sort még egyszer áttekinteni, aztán... szóval, nem könnyű költészet. »A halni tőrő éji gyorsvonat, ki még leány volt« — ezen is elgondolkodhatunk egy darabig, s ha nem is értjük egészen, meg kell állapítanunk, hogy gyönyörű. A költészet nemcsak értelem dolga. Vedd és olvasd és élvezd!” (97. l.).

Fogadjuk meg a költő tanácsát saját újabb verseire vonatkozóan is! De azért — most már teljesen függetlenül Tűz Tamás izgalmas könyvétől — reméljük, hogy az utóbbi évszázadok megfigyelhető irodalomtörténeti ritmusa szerint az irracionális líra után — vagy azzal párhuzamosan — ismét tért hódít, visszatér a közérthető költészet is, amely egyes költők és kritikusok tudatában manapság már-már szegénynek számít.

Rajtam a sor

*Hogy megsokasodtak alattvalóim,
mondta az Úr, amikor körülállták nemértői.
Cselekedjetez gyűlöleteitek szerint,
mert megbocsátok.*

*Nem tudván mivégre kell őt elfogadni,
űrségre őrségeket tanítottak.*

*Kezeit kérőn a szögekre kulcsolta:
A SZÖGEK KÉNYSZERŰ TARTÓERŐK
ÉS SZAVAIM ALKALMAS IDŐBEN
SÜLYOS EGYÉNISÉGÜKKEL
TAPADJANAK A FÁHOZ!*

*Rajtam a sor.
Elszédülve a vak szeretettől
megőleltem ellenségeimet.
S tanultam
az egymást követő levelekből.*

UTRY ATTILA